

De laatste rit van de Kever

De laatste rit van de Kever

Van Mexico Stad naar Buenos Aires

Tom Dieusaert

© 2016, by Tom Dieusaert, Prensa Nueva & vzw de Scriptomanen
www.scriptomanen.org – info@inter-actief.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

1. AFSCHIED VAN MEXICO 9

Groen-wit-rood

Onderweg

Van Tehuacán naar Oaxaca

De stad van de vrouwen

Naar de Zapatisten

Logeren in een Caracol

2. VER WEG VAN ALLES 37

Casaca by night

Het evangelie volgens Iris

Vulkanisch asfalt

Ayumi in Antigua

3. VOETBAL EN OORLOG 52

Parel aan de kust

De heilige redder

Het heroïsche Perquín

Naar Santa Rosa de Lima

Inkopen in Santa Rosa

Spitsroeden lopen

4. OP MOEILIJK TERREIN 71

De Generatie Y

Een corridor naar Nicaragua

5. DE VERLOREN REVOLUTIE 77

Velden en vennen

De groene hoofdstad

Het parlement van Somoza

Het zwembad van de Sandinisten

Blanke nomade

De vloek van Unesco

De Zwitserse grens

6. ECOLOGISCH PARADIJS MET BANANENPLANTAGES 98

Kevers en kakkerlakken

Cornelio en Koenie

Hobbelend door de natuur

Land zonder leger

Bobby Banana en het kleine meisje

Rancho Tranquilo

De zanger en de zee

In Babylon

7. HET LAND WAAR DE WEG OPHOUDT 125

Independence Day

Panama Stad

Agenten en containers

Het kanaal

Naar Colón

Het onderstation

De douane

De marina van Colón

Wachten op de blanke man

Naar Portobelo

De aanval van Morgan

Stuurman aan de wal

8. HET ZEEGAT UIT 159

Naar Kuna Yala

Het leven is een feest

Fransoos over boord

Dat zinkende gevoel

Land in zicht

Valavond in de baai

9. KOFFIE EN ANDERE DRUGS 176

Getsemaní

Binnen de wallen

Goede raad van een reiziger

De Spaanse trots

De Quinta San Alejandrino

Man met een missie

Het platteland

De Siërra van Antioquia

De patroon van Envigado

Koffieland

Suiker, tabak en teer

Pablo

10. BADKUIP OP DE EVENAAR 215

De consul

De páramo

Naar het midden van de wereld

De Amazone

Handel in tzantza's

11. ALEXANDER DE GROTE IN DE NIEUWE WERELD 229

Huaino en ceviche

Naar de goudkust

Stinkend rijk

De bergen in

Lessen in revolutie

In het keverhospitaal

De vallei van de goden

Veroveren vanaf de hoogte

Titicaca

12. LAND ZONDER ZEE 266

Geen vrede in La Paz

De rijke heuvel

Onder de grond
Naar de laagvlakten
De Chaco
Pistolas
Het gauchofeest

13. DE RIVIER EN HAAR OEVERS 293

Het land van de Guaraní
Carnaval in Mariscal
Boquerón
Naar de hoofdstad aan de rivier
De gierige dictator
Naar de missies
Berchtesgaden in de tropen
Naar de bron

EPILOOG 320

1.

AFSCHEID VAN MEXICO

Groen-wit-rood

De Zócalo ziet er glorieus uit. Het bestuur van Mexico Stad heeft het centrale plein laten versieren en heeft daarbij niet op een peso gekeken. Morgen is het de nationale feestdag. Aan de rode poreuze gevels van het Nationaal Paleis en het Stadhuis hangen de koppen van de onafhankelijkheidshelden in glinsterend zilverpapier. Gigantische kerststerren in de nationale driekleur bengelen in de wind. Luidsprekers rollen Beethoven over de vlakte van zwarte vulkanische steen. Zelfs met de fiets is er geen doorkomen aan in de straten rond de Zócalo. Hier moet ik te voet verder. Langs de stalletjes met suikerspinnen en beignets, tussen de fietstaxi's, de kroostrijke gezinnen beladen met de laatste prullen.

Ik heb nooit enig bezwaar gehad tegen het Mexicaanse nationalisme. Weinig kreten klinken zo echt als 'Viva Mexico!' Het nationalisme wordt door de regering aangemoedigd met levensgrote vlaggen en de verplichte hymne om middernacht op de radio, maar de Mexicanen zijn ook echt uitgelaten op 16 september. De onafhankelijkheidsdag is meer dan een betaalde feestdag. Het is een collectieve communie. Geen ode aan de individuele vrijheden, eerder een feestelijke aanvaarding van de veroordeling tot het Mexicaan zijn. Een conditie waaraan niemand ontsnapt en een reden om zich gezamenlijk te bedrinken. Onafhankelijkheidsdag is in de beste Mexicaanse infantiele traditie ook een kinderfeest met slingers, confetti, speelgoed, toeters en scheerschium.

De snelle voorbijrijvende witte wolken zorgen afwisselend voor schaduw en licht en geven de figuren op het plein een filmisch karakter. Ik zie de gezichten van de mensen als in slowmotion: de dikke zussen met de roze zonneklep, de orgeldraaier, de ballonnenverkooper, de ouders die achter hun kinderen aan lopen, de kinderen die achter duiven aan lopen. Het beeld is zo sterk dat het op een definitief afscheid lijkt.

Dit zijn mijn laatste inkopen voordat ik op reis vertrek. Een onderdeel voor mijn fotoapparaat in de straat Donceles, waar tweedehands lenzen en gestolen camera's achter glas zijn uitgestald. Wat verderop in dezelfde straat zijn er een hele reeks tweedehands boekenwinkels. Opslagruimten met volle schappen die met een schuifladder beklommen worden. Ik koop *Las enseñanzas de Don Juan* van Carlos Castañeda en *La región más transparente* van Carlos Fuentes, een ode aan de Mexicaanse hoofdstad. De stad was ooit een aaneenschakeling van hoog gelegen meren, badend in doorzichtige frisse lucht. Niet de chaotische metropool van vandaag, vuil en badend in een penetrante rioolgeur, maar toch charmant en fascinerend.

Op de koloniale Plaza Domingo staan de oude drukpersen half op straat. Hier worden visitekaartjes, uitnodigingen, valse facturen en ingebeelde diploma's gedrukt. De onderwereld schuwt het daglicht niet. Aan een vijf eeuwen oude pilaar met ponsgaatjes vraag ik een *coyote* (een ritselaar) of hij weet waar ik verzekeringspapieren kan kopen. Hij heeft een paardenstaart en een boeventronie en draagt een zwarte cowboyhoed. Hij neemt me mee naar een collega die op een kruk zit en aan de wieltes van een datumstempel draait.

'Deze heer wil...', zegt de eerste gewichtig, mij introducerend met een air van formele zakelijkheid die je enkel bij maffiosi ziet. De tweede, een dikke man met gouden kettinkjes om zijn polsen, neemt me mee in een van de gebouwen, een arduinen trap op, door een gangetje naar een lokaal. Een kopiewinkeltje. De dikke verdwijnt achter de toonbank, laat mij staan en gaat met een zucht achter de computer zitten. Hij negeert mijn vraag hoeveel het document zal kosten. Het mag duidelijk zijn: hij doet mij een gunst door tijd vrij te maken op zijn drukke agenda. En mijn vragen halen hem uit zijn concentratie. 'Je hebt daar toch geen camera in je rugzak zitten,' vraagt de dikke argwanend. Ik zeg hem van niet en voeg daaraan toe dat ik wel journalist ben.

'En wat zou dat?' vraagt hij met uitgestreken gezicht. 'Sinds wanneer zijn journalisten immuun voor kogels?' Hij duikt opnieuw achter het

scherm en klikt met de muis, op zoek naar het juiste namaakdocument. Ik wil een document dat eruitziet als een verzekeringspolis. Het is goed mogelijk dat ik bepaalde landen zal doorrijden waar een verzekering verplicht is.

'Kijk,' zegt de vervalser. 'Ik heb hier exact wat u nodig hebt. Zeshonderd peso kost dit, met een authentieke zegel.'

'Dit is belachelijk, zelfs het afbieden niet waard. 'Voor die som kan ik een échte polis afsluiten.'

'Dan moet je dat maar doen. Dit is de prijs. En denk maar niet dat je het in een ander winkeltje goedkoper zult vinden.' Het is niet duidelijk of hij me tipt of afdreigt.

In de namiddag vind ik als bij wonder nog een paar autozaken open rond Plutarco Elias Calles, een deprimerende lange straat met een berm in het midden. Mexico Stad is de stad van Volkswagenkevers. Terwijl dit model elders ter wereld de oldtimerstatus heeft gekregen, rijden er in deze stad nog tienduizenden exemplaren rond, vele als taxi. De kever is een zelfbouwauto met een erg simpele mechaniek. Het model heeft een subcultuur voortgebracht van kleine ateliers die goedkope onderdelen ineenknutselen: van remschoenen, luchtfilters en uitlaten tot knoppen van handschoenkastjes. Het is een van die voorbeelden van hoe Mexico zich hardnekkig tegen de moderniteit verzet. Is het daarom dat ik altijd sympathie heb gehad voor dit bakje? Of is het om de simpele en toch esthetische vorm? In profiel zie je twee krommes, een lange die overgaat in een korte. 'Sommige vormen kunnen gewoon niet verbeterd worden' stelde een oude reclameboodschap voor de kever. Daarbij stond een foto van een ei waarop met een stift achterlichten waren getekend. *Vocho* worden de kevertjes hier genoemd, een afkorting van de merknaam.

In 1998 nam ik een acht jaar oud blauw exemplaar over van een bevriende redactrice. Ik kreeg toen van Desmond, een leraar filosofie en psychologie, een spoedcursus in 'Vocho-onderhoud'. Desmond toonde mij wat een carburator was, een stroomverdelers. Ik begreep er allemaal niet veel van. Wat voor hem een heel simpel systeem was,

was voor mij een onontwarbare wirwar van kabels, metalen kleppen en schroeven. Desmond had als intellectueel opvallend veel gevoel voor techniek. Hij had waarschijnlijk al vele uren aan de kant van de snelweg gestaan. Hij somde de reserveonderdelen op die een kevereigenaar onderweg bij zich moet hebben. Een versnellings- en ont-koppelingskabel, een stroomregulator, een bobine, een aandrijfriem (voor de dynamo en de ventilator) en een paar bougies. Nu rijd ik rond op Plutarco Elias Calles, op zoek naar winkels die nog open zijn. Behalve de onderdelen op het vijf jaar oude lijstje van Desmond koop ik ruitenwissers, een slot voor de kofferbak en een nieuwe antenne.

Onderweg

Rond twee uur vertrek ik uit het huis van Alvaro, na ongeduldig de laatste spullen te hebben ingeladen in de veel te kleine auto. Dozen met boeken, oude krantenartikelen, kleren, mijn gitaar, een diskman, cd's voor onderweg. Ik rijd over de grote laan Insurgentes en zie de noordelijke heuvels van de vallei, perfect zichtbaar en groen. De re-gens hebben de smog weggeblazen en lage wolken drijven zachtjes over het hoogplateau. Er is geen verkeer. De stad ligt er schitterend bij. Stil, vredig, haar roes uitslapend na de wilde nacht van 15 op 16 september. Het voelt alsof ik voor de laatste keer wegrijd uit mijn geliefde stad. Toevallig of niet rijd ik voorbij het oude treinstation van el Chopo, de wijk van Guerrero, de wijk van Lagunilla, Tepito, allemaal volkse buurten waar ik ooit reportages heb gemaakt of heb rondgelopen, op zoek naar weet ik wat. Dit is het eeuwige Mexico, bevroren in de vroege jaren zestig.

Het is de eerste keer dat ik naar Puebla ga via de gewone weg, niet via de tolweg, en het is een aangename verrassing. De hoofdstad – een moloch van cement – is vreemd genoeg omgeven door stukjes ongerepte natuur. De hoofdstedelingen zijn niet het gewend de vallei te verlaten om in de omgevende heuvels te gaan picknicken. Als je de

stad uit wilt met metro en bus, ben je al gauw een drietal uur onderweg. Dus blijven de mensen op zondag thuis, ze kijken met vrienden naar het voetbal op tv of organiseren een kolossaal familiaal banket. Naast de weg staan naaldbomen tussen vet gras en gele veldbloemen. Hoe hoger ik klim, hoe meer van die grote groenblauwe *magueyes* ik zie, cactusachtige planten die een wit vocht bevatten dat men laat gisten om *pulque* te maken. De Mexicanen drinken *pulque* om zich te bezatten en om de nodige seksuele energie op te doen. De Kindermaker is de bijnaam van de drank. Op een paar houten bordjes wordt deze *pulque* te koop aangeboden.

In een gerenoveerde hacienda staan pick-ups op de zandweg. Ze wachten op een rodeo. In de berm zitten hele families die konijnengebraad eten. Het is een vakantiedag met weinig verkeer, maar er zijn wel dronken chauffeurs en een paar spookrijders die me bijna van de weg duwen.

‘In Puebla krijgen ontvoerders zeventig jaar gevangenis,’ zie ik op een bord, als ik de grens van de deelstaat over rijd. Een grimmig welkom in een conservatieve staat die weinig tot de verbeelding spreekt. Naast ontvoeren zijn er nog andere dingen die niet mogen in Puebla. Je lief laten zitten bijvoorbeeld. Alvaro had me verteld dat een vriend van hem was aangeklaagd door zijn ex uit Puebla voor het delict van ‘tijdverlies’. Ik voel er veel voor de staat Puebla op dezelfde grond voor de rechtbank te dagen, als ik in Cholula twee uur kwijtspeel. Dit is een kleinburgerlijk nest met smalle kasseistraten en een kerk op elke hoek van de straat. Kerken met blauw-gele badkamer tegels op de ronde koepels.

De wegwijzer naar Oaxaca is verdwenen en de stroom auto's wordt door wegwerkzaamheden omgeleid door een doolhof van straten. Ik dokker tegen twintig per uur over de keien onder de gietende regen op zoek naar iets wat op een provinciale weg lijkt. Ik maak de fout de lokale bewoners aan te spreken over de weg naar Oaxaca. Ze sturen me allemaal de verkeerde kant uit. Na nog een uur besluit ik de kaart te raadplegen en wordt het mij duidelijk dat er twee wegen naar Oaxaca zijn. En om de provincieweg te nemen moet ik eerst naar Puebla, de gelijknamige hoofdstad van de deelstaat.

Puebla Stad is een weinig interessante metropool, een aaneenschakeling van kleine cementen huisjes en industrieparken. Aan de linkerkant van de ringlaan ligt de grote fabriek van Volkswagen. Achter de draad, op een groot parkeerterrein, staat het laatste contingent kevers te wachten op verscheping naar Europa. Dit is lang de banaalste en goedkoopste auto geweest in Mexico. Op 30 juli 2003, een maand geleden, is de productie definitief stilgelegd en nu gaan de laatste exemplaren van de hand als verzamelstukken. Uit alle hoeken van de wereld zijn er bestellingen binnengekomen, zelfs uit Argentinië. Maar mijn exemplaar uit 1998 is het enige dat de reis over land zal maken.

Ik ben uitgeput als ik rond negen uur 's avonds aankom in Tehuacán, een dor provinciestadje dat bekend is om zijn mineraalwater en zijn geitenvlees. Ik vind een goedkoop liefdesmotel aan de uitvalsweg naar Oaxaca. Ik zet de auto in de garage, die afgeschermd is door een groot plastic gordijn als bij een douche. Een scherm tegen nieuwsgierige blikken. Binnen hangt er een grote spiegel boven het bed. Er is geen scheiding tussen slaap- en badkamer, er hangt een aroma van geurstenen in de hele kamer. Muggen zoemen rond een knetterend peertje.

Om elf uur 's morgens wacht ik aan een ijzeren klaptafeltje op een bord *cecina*, gepekeld vlees, een typisch gerecht van deze streek. Mijn aandacht wordt getrokken door iets wat onder de houten afsluiting hangt. Het ding wiegt in de zachte woestijnwind, akelig vervormd, als een beest waarvan de ruggengraat in tweeën geknakt is en de nek onder het gewicht naar beneden hangt. Het hangt er niet pas sinds vandaag, zoveel is zeker. De bruingrijze kleur van het voorwerp is bedekt met kleverig spinrag. Van ver lijkt het op een groot insect, een sprinkhaan of een schorpioen, denk ik. Ik verschuif de tafel en kruip dicht bij de afsluiting van de veranda om beter te kunnen zien wat het precies is. De spin hangt rustig in haar net, op een afstand. Ze strekt en krult haar poten, bezig met haar toilet, zonder

interesse voor de prooi die ik nu beter kan onderscheiden: een gekruld, bruin, dood blad.

Dit is het begin van een lange reis die ik al lang heb willen maken, heel Midden- en Zuid-Amerika door. Het hele continent samengeperst in een afgemeten tijdspanne. De voorbije jaren ben ik in verschillende landen geweest, losse fragmenten, scènes die geen verband met elkaar leken te hebben. Nu wil ik graag de hele film zien, van het begin tot het einde. Mijn verhuizing van Mexico naar Buenos Aires is een goede aanleiding. Maar nu ik onderweg ben, voel ik me eenzaam en vervreemd. Gevangen tussen abstracte plannen en de absurde werkelijkheid. Wat doe ik hier? Alleen in een auto, duizenden kilometers voor de boeg.

Op een of andere manier weet ik dat het tijd was om te vertrekken. Een week geleden werd me dat duidelijk, op een niet rationele manier. Het gebeurde tijdens een laatste uitstap die ik met vrienden maakte. Alvaro, Fernie, Loreto en ik vertrokken op een dag naar San Pedro Tlanixco, een dorp in de bergen rond Mexico Stad. Het is bekend om de hallucinogene paddestoelen die er in het regenseizoen groeien. Het is bijna onmogelijk om in Mexico een precieze afspraak te maken, maar die keer ging het vanzelf. We hadden alle vier dezelfde nieuwsgierigheid om de paddestoelen te leren kennen. Vanaf 's morgens, toen Fernie en Loreto samen aankwamen in het huis van Alvaro, maakte een vreemde gelijktijdigheid zich van ons meester, een onzichtbare coördinatie.

De boer, don Francisco, nam ons met zijn paard mee naar zijn veldhut op het plateau en gaf ons de eerste paddestoelen te eten. We voelden niets. Dan zagen we alle vier hoe de hemel uitzette, hoe de witte wolken een slagorde vormden van strijdswagens. Het blauw van de lucht vormde grote irissen, spiralen, prisma's die in elkaar overvloeiden. Ik kon er mijn ogen niet van afhouden. We kregen alle drie dezelfde opstoten van emoties, slappe lach en tranen. En we zagen het rode sap door de magueyes stromen, we zagen de glinsterende spinnen, de aarde die bij valavond klopte als een hart. Toen

we in het donker bij het haardvuur zaten en don Francisco met zachte stem opperde dat het tijd was om te vertrekken, zeiden we alle vier tegelijkertijd: 'Ja. Het is tijd.'

Al de vorige jaren heb ik tevergeefs geprobeerd Mexico te begrijpen vanuit een westers referentiekader. Begrippen als 'energie' en 'voorstemming' bestonden voor mij niet. Een auteur als Castañeda vond ik zweverig. Maar nu lees ik *De Lessen van Don Juan* zonder vooroordelen. Als een realistische reportage of een wetenschappelijke dissertatie.

Van Tehuacán naar Oaxaca

Diana haalt me weer in de wereld. Het kind in sponzig rood broekje en met naakt bovenlijf legt een half dozijn kroonkurken op mijn tafel en rent weg, zonder acht te slaan op mijn dank. Diana is in volle ontdekking, geëxalteerd krijsend, rondlopend en dingen vastnemend. Huilend en kirrend. Ze heeft stijf bruin haar en een geopereerde hazenlip, bedekt met snot. Ik leg het boek van Castañeda op tafel. Diana's moeder Rosaura brengt me het ontbijt: gepekeld en ingepeperd varkensvlees, bonen, tortilla's en eieren op zijn Mexicaans. Rosaura brengt het water, de suiker en de pot oploskoffie. 'Ik ben hier helemaal in mijn eentje,' zegt ze. 'Mijn man is weg.' En ze voegt daar meteen aan toe, alle dubbelzinnigheid uit de wereld helpend: 'Daarom moet ik me zo reppen.' Ik kijk uit over de dorre heuvel met de stekelige grassoorten en cactussen. Het eethuisje van Rosaura zit geprangd tussen het hoger gelegen woonhuis en het lager gelegen winkeltje van haar man, dat uitkijkt op de straatkant. Automonteur El Negro (De Zwarte), een houten barak waar auto-onderdelen verkocht worden. Ik zit daar gewoon op die stoel en voel dat dit voor Rosaura in orde is. Twee vreemden die elkaar gezelschap houden in dit eenzame gat.

'Hoe heb je het restaurant gevonden?' vraagt Rosaura benieuwd. 'Via kennissen?'

Ik ben enigszins verbaasd over de vraag. 'Wel eh, gewoon het bord gevolgd.' De pijl met 'Eethuis Rosaura' hing naast het bord van *taller* El Negro.

'Ah, je hebt het gezien,' zegt ze tevreden. 'De meeste mensen zien het bord niet. Omdat het verstopt zit.'

Ik vind dit een mooi voorbeeld van Mexicaans materialisme. Bepaalde aspecten van de realiteit moet je niet proberen te veranderen. Het bord dat zeven jaar geleden opgehangen werd en nooit enig nut heeft bewezen, heeft zijn onbetwistbare plaats verworven in de wereld der dingen.

De weg van Tehuacán naar Oaxaca is lang en wordt gemedan door automobilisten. Eigenaardig voor een toch niet onbelangrijke provincieweg, maar de nabije tolgang naar Oaxaca loopt rechtdoor en hier kronkelt de smalle gang de heuvels door. Op haarspeldbochten staan kruisen met bloemen, een effectiever afschrikmiddel dan afsluitingen en verkeersborden.

Het landschap is spectaculair veranderd sinds ik uit Mexico Stad vertrok. Het groene hoogplateau met grasvlakten, bloemenvelden en dennenbomen heeft plaatsgemaakt voor dorre steile heuvels, waarvan stenen op het wegdek rollen. Grote orgelcactussen, een stam en een dozijn groene rechte pijpen, geven me de indruk dat ik door een doorzichtig bos rijd. Dalend naar de vallei kom ik in een vruchtbaarder streek. Onderweg hang ik achter een open vrachtwagen van circus Bradley. Er staat een stapel van dertig stoelen op en bovenop zit een jongen die in de bochten meewiegt en in het ijl staart. Er staan vier ezels op de berm. Een man met een deken over zijn schouder sjokt de gang af. Een gier fladdert uitdagend traag van een karkas op, de brommende kever zachtjes ontwijkend.

De lunch bij Rosaura heeft mijn humeur deugd gedaan en de paar uur die me scheiden van Oaxaca doe ik het op het gemak. Ik breng een bezoekje aan Coxcatlán, 'de wieg van de maïs'. Het kleine museum met de oudste maïskolf ter wereld – een minuscule ding, naar verluidt – is gesloten. Ik koop schrijfgerei en drink een glas vers geperst sap aan een stalletje. Het zeventienjarige meisje gaat met al

haar kracht aan de hefboom hangen, terwijl haar kleine zusje toekijkt. Coxcatlán ligt vol zwerfvuil. Een sexy straatveger kust een jonge moeder en knijpt in de wangen van een peuter.

Onderweg naar Oaxaca liggen armoedige dorpjes, hutten in klei met de obligate Coca-Cola-plaatjes. Kinderen op blote voeten kijken vragend naar de voorbijrijdende auto's. Kalkoenen lopen over hoopjes vuilnis. Overal zijn er verkeersdrempels, door de bewoners zelf aangelegd, zowat de enige constructies die met cement zijn gemaakt. Sommige van de bulten zijn zo hoog dat het lijkt of de dorpelingen er hun grootmoeder hebben begraven.

Er hangt een spandoek over de weg. 'Gedurende de week van de gezinsplanning nodigt de parochiale familiegroep alle paartjes uit om de natuurlijke geboorteplanning te leren kennen. Met nadruk op de methode van de ovulatie.'

Behalve de Kerk heeft ook de politiek interesse in deze onooglijke gehuchten. 'Los Obos met Elpidio Concha!' staat er op een houten hut geschilderd. Elpidio heeft de hele weg van Puebla naar Oaxaca in de kleuren van zijn partij laten zetten. De uitgefreesde rotsen naast het asfalt zijn rood, wit en groen geschilderd. Vergeelde plastic posters met de foto van de volksvertegenwoordiger hangen tussen de bomen. Sommige recht naar beneden, andere rustend op takken of gescheurd. Als afgedreven parachutes. 'Elpidio Concha, volksvertegenwoordiger!'

Oaxaca kan me niet bekoren. Deze stad is het centrum van de indiaanse cultuur in Mexico, maar ik krijg het gevoel dat deze cultuur gereduceerd wordt tot kleurrijk ambachtswerk en uitgestalde tapijten. Ik zit in een aardig pensionnetje twee straten van Santo Domingo, de gerestaureerde abdij. Pittoreske gerestaureerde pleintjes en koloniale consumptie overheersen het toeristische deel van de stad. Aan de andere kant van de plaza ligt de werkelijke stad. Er is een overdekte markt waar 's morgens vruchtensappen en fruitcocktails gemixt worden. Op straat heb je kapperszaken, uit magazines uitgeknipte modellen plakken tegen de muur. Er hangen bordjes als

contador público (boekhouder) of *despacho médico* (artsenpraktijk). Lawaaiige taxi's blokkeren de straten, voetgangers vechten voor ruimte op de smalle stoep. Op de krantenhoek zijn nieuwsgierigen samengepakt. Met open mond kijken ze naar de foto's van een bij een ongeluk onthoofde bakkersjongen. De witte meelkap zit nog op zijn plaats. 's Namiddags schuil ik voor de warmte op een stenen bank voor Santo Domingo onder de bomen. Studenten roken en spuwen, er zit een indiaansefamilie met huilende kinderen. Ze zijn allemaal gefascineerd door de glinsterende arduinen fontein, met afgesneden vlakken als een diamant. De stekelige dwergmagueyes op een rij, de aangelegde tuin en het uitzonderlijke licht maken van deze plek iets on-Mexicaans. Als een droombeeld of een computeranimatie.

Onderaan de trap lees ik in *De Lessen van Don Juan* waar Castañeda vertelt hoe hij onder invloed was van de *peyote* of *mezcalito*, een sterk hallucinogene cactus. De peyote had de vorm van een hond aangenomen. Terwijl Don Juan en de oude Mexicanen geamuseerd toekeken, liep de jonge antropologiestudent blaffend rond het huis.

Aan een uitvalsweg van Oaxaca laat ik de banden van de kever nakijken. De bandenman duwt 28 pond in de ventielen. Wanneer ik hem vraag hoeveel ik hem schuldig ben, zegt hij: '*Pa'l refresco*' ('voor een cola'). Het is een fijne vriendelijke man, die even daarvoor met zijn zoontje aan het spelen was in zijn garage. Ik ben vergeten hoe snel de mensen veranderen, zodra je buiten de stad komt en hoe je beter je achterdochtige gedrag opzijzet. Onderweg wordt er reclame gemaakt voor een mescalstokerij. 'Bezoek ons ambachtelijke distillatieproces!' Een ezeltje trekt een grote molensteen, gesmoorde agavenstronken worden geplet. Het zoete vocht wordt opgevangen waarin men het laat gisten in grote vaten om het vervolgens te distilleren.

De verkoper staat achter een grote toog, vol met flessen en vaatjes, midden in de woestijn. Hij is stomdronken. 'Luister vriend,' zegt hij. 'Het is niet goedkoop maar dit is echte mescal, honderd procent agave, niet dat vergif van suikerriet wat je voor dertig peso koopt.' Hij schenkt mijn glas nog eens vol en wil me een fles verpatsen. 'Dit

is het beste spul. Met worm, zonder worm. Met amandelen, anijs... We hebben ze allemaal.' Wanneer ik hem zeg dat geen geld heb, dringt hij niet aan. Ik ben niet gek op mescal, het heeft een verbrand smaakje. Nu pas zie ik waarom: de agavenstronken worden op een open vuur gesmoord, terwijl de agave van tequila gestoomd wordt. De glazen die hij me getrakteerd heeft, laten hun effect voelen. De alcohol geeft me een vrolijke *buzz* in de middaghitte en ik zet er vaart achter.

De weg naar de landengte van Tehuantepec is lang en weinig opzienbarend.

Tot er in een scherpe bocht een takelwagen staat. Ik stap uit om te kijken wie of wat er in de afgrond is gestort. Achter de takelwagen staat een *pipa* ('pijp' of tankwagen), waaruit een slang in het ravijn slingert. Ongeveer vijftig meter lager ligt een andere tankwagen op zijn kant. De tank wordt leeggepompt vóór het takelen. Onder de tankwagen, op het koele asfalt zitten een paar wegarbeiders die gitaar en blokfluit spelen.

'Van waar ben je afkomstig, blonde?' vraagt de man met de gitaar. 'Dat kom je niet veel tegen, hè, als toerist.' 'Ik ben journalist, geen toerist,' antwoord ik.

'Nog beter. Als dat geen buitenkans voor je is. Kun je hier geen artikel over schrijven? Kom, pak gauw je camera en neem een foto. Wil je niet afdalen in het ravijn en een foto van dichterbij nemen?' De man is opgewonden, enthousiast over de situatie.

Ik vraag hem of dit geen gevaarlijke klus is, benzine overpompen in de volle zon.

'Erg gevaarlijk,' zegt de gitaarspeler, 'het boeltje kan zo ontploffen.'

De mannen onder de tankwagen knikken ernstig mee.

'En de chauffeur? Ligt die ook beneden?'

'Nee,' zegt de gitaarman. 'Die hoerenzoon heeft zich kunnen redden. Daar staat hij.'

Een brede struise kerel in een mouwloos rood shirt doet zijn verhaal, met lange uithalen van zijn armen. Zijn armen en zijn nek zijn geschaafd. 'De remmen deden het niet meer en de sturing was geblokkeerd. Ik ben net op tijd uit de stuurcabine gesprongen.'

Zijn collega, een kleine vijftiger met grijze snor die ostentatief over zijn bierbuik wrijft, geeft me meer bijzonderheden over het ongeluk. 'Wel, onze vriend hier kwam de berg af met een lul in zijn gat en vond het zo leuk dat hij riep: "Ooh, niet lossen, zo is het lekker." Dat was genieten. Een echte pikkendief, mijn maatje.'

De chauffeur lacht mee. Ik bedenk dat ik de woestijn ben, ergens halfweg tussen Oaxaca en Tehuantepec. En dat het ongeveer tijd is om te vertrekken.

De stad van de vrouwen

De groenblauwe agavenvelden, de stekels verticaal op de heuvels, hebben plaats geruimd voor een tropische plantengroei. Hier en daar staat er een verloren palmboom in de bedding van een riviertje. Na de laatste bergkam daalt de weg naar een grote vlakte, ingeklemd tussen twee rijen stompe heuvels: de fameuze landengte of *Istmo* van Tehuantepec. Dit is de smalste punt van Mexico. De overgang naar het zuiden. Ik voel meteen dat ik in een andere streek ben. Een niemandsland tussen de hoogvlakten van Mexico en het tropische Midden-Amerikaanse laagland. Dit is voor mij onbekend gebied. Vrouwen lopen langzaam wiegend aan de rand van de weg met pakken en waterkruiken op het hoofd. Ze dragen zware vilten blouses, geborduurd met bloemen. Het is zeven uur 's avonds en plakkerig warm. Twee Zapoteekse vrouwen met wapperende, kleurige rokken staan rechtop in de laadbak van een motortaxi. Ze ontbloten traag hun tanden. Zigeunerconinginnen die door de zilte zeelucht rijden. Een nomadenvolk. Tijdelijke bewoners op een vergeten ruïne.

Tehuantepec ziet er anders uit dan de rest van Mexico. Smeriger en eerlijker. Iedereen leeft op straat. Meisjes zitten op de metershoge stoepen en laten hun benen bungelen. Het gemeentehuis is geen afgesloten bunker waar bureaucratische rituelen worden uitgevoerd maar een halfopen constructie, in bezit genomen door de inwoners van Tehuantepec. Paartjes staan tegen de zuilen te zoenen, op het middenplein lopen jongeren achter een bal aan. Er is geen reling aan

de galerie op de tweede verdieping. Ik vraag me af hoeveel mensen er al uit het gemeentehuis naar beneden getuimeld zijn.

Op het plein staan lage bomen vol kwetterende *zanates*, merelachtige zwarte vogels. Er wordt een muziekinstallatie opgesteld voor een feest tegenover de gerestaureerde paardenstallingen van dictator Porfirio Díaz, de man die het land met ijzeren hand regeerde van 1877 tot 1911. Het Porfiriato, zoals deze periode heet, werd gekenmerkt door intense industrialisering en een groeiende kloof tussen rijk en arm. Het werd de aanloop naar de Mexicaanse revolutie.

‘Don Porfirio was hier tijdens de oorlog van de Reforma de lokale commandant,’ vertelt een man aan de afsluiting. ‘Hij bevocht de Franse interventietroepen die keizer Maximiliaan op de troon hadden gezet. President Benito Juárez promoveerde hem voor bewezen diensten tot majoor. Jaren later, toen Díaz zelf president was, bleef hij naar Tehuantepec komen. Hij had hier méér achtergelaten dan enkel goede herinneringen: een vrouw, doña Juana Catalina Romero.’ De man neemt me terzijde en praat stiller, alsof hij over de huidige burgemeester aan het roddelen is. ‘De minnares van Díaz, doña Cata, was niet zomaar de eerste de beste, moet je weten. Ze was een succesvolle zakenvrouw, een van de rijkste vrouwen van de *Istmo* en een weldoenster. Als dochter van een indiaanse en een in Mexico geboren Spanjaard, een *criollo*, bewoog ze zich zonder veel problemen in verschillende sociale klassen. Op haar negentiende was ze kind aan huis in de kazerne van Díaz waar ze sigaretten verkocht aan de soldaten. Ze speelde biljart en kon met vuurwapens overweg. Het is een publiek geheim dat ze haar fortuin in de schaduw van Díaz heeft gemaakt. De transsistmische spoorlijn die de dictator liet aanleggen, loopt vlak naast haar huis. Toevallig? Dat zijn dingen die haar familie nooit zal toegeven. Onlangs was de historicus Enrique Krauze hier. Hij wilde haar huis bezoeken maar is ondanks al zijn officiële aanbevelingen aan het hek moeten blijven staan...’

‘Kan ik het huis gaan bekijken?’ vraag ik de man.

‘Je kunt het natuurlijk proberen, het ligt daar achter het station. Je kunt er niet naast kijken. Een witte chalet met grote palmbomen ervoor. Maar ik betwijfel dat ze je binnen zullen laten.’

Ik raak geïntrigeerd door doña Catalina. Deze matrone heeft blijkbaar haar stempel gezet op de landengte, een streek die bekend staat voor haar sterke vrouwen. Over Tehuantepec wordt er verteld dat het matriarchaat er nog zou bestaan. Bij de Zapoteken zouden de vrouwen werken en thuis de plak zwaaien. Vrouwen dansen met elkaar op feesten. Ze hebben geen mannen nodig.

Het grote witte burgerhuis ligt aan de smalle sporen van de oude spoorweg die de Stille Oceaan verbindt met de Golf van Mexico. Dit was in de negentiende eeuw de enige verbinding tussen de Stille en de Atlantische Oceaan en het goederentransport trok allerlei economische activiteiten aan. De aanleg van het Panamakanaal (1914) betekende de doodsteek voor deze streek. De spoorlijn loopt nu tussen de huizen en een overdekte markt. Op de trappen van de markt liggen bedelaars tussen manden tropisch fruit en noten. Verkoopsters met blauwe en paarse rokken praten in het Zapoteeks. Trotse vrouwen met een gelooid donkerbruine huid en grijsblauwe ogen.

Er vertrekt net een slinger wagons het duister in, flauw verlicht door een honingkleurige maan. Vrouwen, mannen en kinderen, allen springen ze met hun manden op de traag rijdende goederenwagons. Een seinwachter slaat het tafereel onverschillig gade. Hij draagt een gescheurdbruin uniform. Er zit een geoxideerde revolver tussen zijn koppelriem. Het beeld doet me denken aan een foto uit de tijd van de Mexicaanse revolutie, een sepia afdruk van de gebroeders Casasola. Het huis van Catalina is vervallen. In de stenen borstwering van het terras ontbreken er zuiltjes. De dakgoot hangt scheef en er zitten groene vochtplekken op de witte muren. De veranda is verlicht. Brede corpulente vrouwen in geklede jurken staan met een glas in de hand te praten. Hun zachte stemmen weerkaatsen op het glas- en ijzerwerk van het overhangende dak. Een cocktail? Een jonge vrouw daalt de stenen trappen af en geeft me een hand door de tralies. 'Ja, je mag binnenkomen en het huis zien. Vraag maar aan de seinwachter daar dat hij de ketting openmaakt.' De seinwachter is tegelijkertijd de portier van het huis van Catalina. Hij haalt een verroeste sleutel uit zijn riem en murmelt iets onverstaanbaars.

‘Dit is geen feestje maar een dodenwake,’ vertelt Lourdes terwijl ze me de trap opleidt. ‘De laatste erfgename van doña Cata is gisteren overleden. Alle vriendinnen en kennissen van Juana Moreno Romero, weduwe Salázar, zijn naar hier gekomen om de *novenario* te bidden, negen dagen van gebeden voor de zielenrust van de overledene. Ik ben het nichtje van Juana Moreno, die net als haar beroemde groot tante Juana Catalina Romero, geen enkel kind nalaat. Het is nog niet duidelijk wat er met het huis zal gebeuren.’

Lourdes geeft me een fruitpunch en leidt me rond in de indrukwekkende villa. De wake vindt plaats in de salon. Alle tantes, nichten en vriendinnen zitten in een vierkant tegen de muur, zich koelte toe- wuivend met waaiers. De enige man in de kamer is de pianist die sonates speelt, begeleid door een zachte drum. De vloer van de hal is een verzameling wit-zwart-grijze tegels, geometrische figuren, zes- hoeken, parallellogrammen. ‘Dit was het huis van mijn overgroot- tante,’ zegt Lourdes trots. ‘Doña Juana Catalina Romero, de fameuze *Didjaza* of Zapoteekse. Zoals je ziet is alles nog min of meer zoals aan het eind van de negentiende eeuw, toen deze villa gebouwd werd.’ In de kale eetkamer staat nog het originele fornuis op houtskool, het serviesgoed met rood glas, de soepkom in de vorm van een kool. Ze toont me de bibliotheek en zitkamer, met stoelen uit de tijd van Na- poleon III, vol met speelgoed van de vele peetkinderen. Overal ligt stof, de vulling puilt uit de zittingen. Dit huis is in jaren niet opge- knapt. Lourdes toont me de tuin en de vervallen paardenstallingen. Als ik haar vraag naar details over het leven van doña Cata, moet ze me het antwoord schuldig blijven. ‘Wie je daar meer over kan vertel- len is Rosa Mimiaga, een historica. Ik zal je aan haar voorstellen.’

Ik ga naast Rosa op de grote sofa in de vestibule zitten, onder aan de grote houten draaitrap. Het is een kleine, sympathieke vrouw met een zware rokersstem. Boven onze hoofden hangt een portret van doña Catalina, een verbleekte foto. Een vrouw met zwarte kleren, een hooggesloten kanten boord om de hals. Ze had opgestoken krul- lend bruin haar en een glimlach vol zelfvertrouwen. ‘Doña Catalina was geen gewone vrouw,’ steekt Rosa van wal. ‘Ze was een begena- digde biljartster.’

En ze pafte sigaren. De opgang van doña Catalina begon rond 1859. Dat was het jaar dat ze Porfirio Díaz leerde kennen. Zij was 22 jaar en werd een van de geldschietters van Porfirio in diens oorlog tegen de Conservatieven en de Franse interventietroepen. Ze schonk een onschatbare pre-Columbiaanse diadeem aan de generaal, opdat deze zijn troepen te eten kon geven. Catalina was zijn belangrijkste informante in de streek. Ze lichtte hem in over de plannen van de Conservatieven. Als beloning voor bewezen diensten werd ze de lokale gelastigde om de soldij aan de gestationeerde troepen te betalen. Op elke uitbetaling nam ze een paar centavo.'

Rosa doet uitschijnen dat Catalina's economische opgang louter op professionele merites berustte. In het dorp gaat er een andere interpretatie over de tong. 'Had ze een relatie met Porfirio?' vraag ik haar. 'Zonder twijfel,' zegt Rosa, niet van haar stuk gebracht. Ze buigt nu naar me toe en fluistert in mijn oor: 'Maar daar is de familie uitermate discreet over. Er wordt verteld dat Porfirio telkens als hij in de landengte was, hier een vaste stop maakte. Hij zou zelf het huis voor haar hebben laten bouwen. Een kleine kopie van het kasteel van Chapultepec, de presidentiële residentie in Mexico Stad. De grens tussen de waarheid en verzinsels is niet altijd even duidelijk. Je kunt je voorstellen dat er veel vrouwen jaloers waren op doña Juana Catalina.'

'Porfirio was een van de belangrijke mannen in haar leven,' gaat Rosa voort. 'Een andere was Remigio Toledo, die later naar de Conservatieven overliep. Maar van niemand moest ze geschenken aanvaarden.' Rosa kijkt naar het statieportret. Catalina luistert mee. 'Ze maakte zelf fortuin. Tussen 1858 en 1868 was er een periode van economische consolidatie. De helft van de stad was van haar. Ze bezat hier gronden, huizen, suikerfabrieken. Het was een vrijgevochten, hardwerkende en intelligente vrouw, een symbool en een voorbeeld voor de *Tehuana's*. In de tweede helft van haar leven legde ze zich exclusief toe op cultureel en welzijnswerk. Ze had geen kinderen, alleen een adoptieve zoon die jong stierf. Het was te veel rijkdom voor één mens. Ook Juana Moreno, haar achterkleinnicht die gisteren stierf, deed aan liefdadigheidswerk. Ze liet kloosters en

scholen bouwen. De familie heeft in de loop der jaren aan economische macht ingeboet. Veel bezittingen gingen verloren in de Mexicaanse revolutie,' aldus Rosa. 'Desondanks is dit een huis van aanzien gebleven. Wat je hier verzameld ziet is de *crème de la crème* van de arme aristocratie uit Tehuantepec.'

Het is ongeveer acht uur 's avonds en de warmte is nog tastbaar. Het zweet parelt van het voorhoofd van de historica. Een vrouw met roze geschilderd haar serveert een glas koude amandelmelk met kaneel. 'De familie van Juana Catalina was fundamenteel voor Tehuantepec, de hoeksteen van het sociale leven,' hervat Rosa haar exposé. 'Alle belangrijke personen of politici komen uit hun scholen of werden financieel door hen ondersteund. Wist je dat Juana Catalina hier de Franse traditie van de *velas*, de danspartijen heeft ingevoerd? Ze richtte orkestjes op en liet de instrumenten uit Europa overkomen. Juana Catalina is een vrouw die intens bewonderd werd. De antropoloog Charles Etienne Brasseur was in zijn *Reizen door de landengte van Tehuantepec* lyrisch over haar. "Een elegante, slanke, mooie vrouw met donkere huid."

Brasseur vergeleek haar met de Egyptische godin Isis en met Cleopatra.

Misschien een beetje overdreven, maar je mag niet vergeten dat Egypte toen in de mode was. En Brasseur was een Fransman.' De scherpzinnigheid van Rosa is verkwikkend in deze duffe atmosfeer. Tegenover ons zitten vier vrouwen, druk in conversatie verwickeld, de rug recht en de polsen draaiend met de waaiers. Een magere jongeman speelt ook met een waaier. Hij heeft kort zwart haar en schichtige ogen. Hij maakt gemaniëerde figuren met zijn handen en trekt rare gezichten. Ik vraag Rosa waarom hij zo gesticuleert. 'Hij is doofstom. En zoals je wel ziet is hij een *Muxe*,' zegt Rosa. 'Het Zapotekse woord voor homo.' Hier gelden andere seksuele codes als in de rest van Mexico. In Tehuantepec en de naburige stad Juchitán zouden travestieten niet scheef bekeken worden. Meer nog: homoseksualiteit en travestie zouden sociaal gestimuleerd worden door de matrones van Tehuantepec. Zo beschikken de families over een toegewijde dienaar die de stammoeder op haar oude dag met de

waaier koelte toewuift. 'Verzinsels,' zegt Rosa. 'Muxes worden hier aanvaard zoals ze zijn, maar je vindt er hier niet meer dan elders. En lesbiennes zijn er helemaal niet,' voegt ze er snel aan toe, alsof ze alle twijfels moet wegnemen over de respectabiliteit van de exclusieve vrouwenclub op de dodenwake. 'Onze onafhankelijkheid wordt verkeerd geïnterpreteerd. Daar bestaan veel mythes over. Een *Tehuana* is gewoon minder onderworpen dan andere Mexicaanse vrouwen.' Het is me niet duidelijk of de historica voor doña Cata of voor zichzelf spreekt. 'Hier kan het best dat een vrouw tijdens haar leven verschillende minnaars heeft. Zolang ze die minnaars maar niet tegelijkertijd heeft.'

Naar de Zapatisten

San Cristóbal de las Casas is een vreemde, betoverende plek. De stad ligt op een hoogvlakte met veel pijnbomen, grasvelden, veldbloemen en *magüeyes*. Zwarte schapen met een witte staart grazen op de berm. De lucht lijkt van staal en de kleuren zijn door de hoogtezon haarscherp. Het landschap is erg verschillend van andere stukken Mexico. Chiapas is geografisch immers een deel van Midden-Amerika.

Langs de weg lopen indiaanse vrouwen met blauwe hemden en zwarte dikke wollen rokken, sommigen voorovergebogen met een takkenbos op de rug, vastgehouden door een hoofdband. Pickuptrucks van het laatste model razen voorbij deze middeleeuwse tafereelen.

Deze stad dankt haar naam aan broeder Bartolomé de las Casas, de eerste Spanjaard die de uitbuiting en genocide onder de indiaanse bevolking aan de kaak stelde. San Cristóbal is het centrum van indiaans verzet. Hier in deze streek ontstond tien jaar geleden een gewapende opstand tegen de Mexicaanse regering. Het verrassende aan de rebellie was dat het om indianen ging. Gemaskerde, gewapende indianen deden het Mexicaanse establishment op zijn grondvesten sidderen. Ze legden de hypocrisie van het officiële discours bloot. De machthebbers in Mexico hebben steeds benadrukt dat het land een

mestiezenstaat is en dat het indiaanse element de ruggengraat vormt van de natie. De indiaanse wortels worden opgehemeld. In Mexicaanse geschiedenisboeken en muurschilderingen zijn de Aztekenprinsen Cuitláhuac en Cuauhtémoc helden, de Spaanse veroveraar Cortés wordt afgeschilderd als een schurk. Wie dat laagje propaganda wegkrast, ziet een heel andere realiteit. Een indiaan is een tweederangsburger. Het schoonheidsideaal in de massamedia is westers, modellen zijn groot, blond en slank. Een *güero*, iemand met een lichte huidkleur, vindt makkelijker een baan.

De indiaanse volkeren zijn in de marginaliteit gesukkeld, een proces dat versnelde na de ondertekening van NAFTA, het vrijhandelsakkoord met de VS en de daarmee gepaarde gaande vernietiging van de landbouw. Indianen zijn in Latijns-Amerika boeren. En boeren zijn bijna zonder uitzondering indianen. Het begin van de opstand was goed getimed: 1 januari 1994, de dag dat NAFTA van start ging. Honderden emaskerde indianen overvielen legerkazernes en politieposten en trokken zich terug in het woud. Het haveloze legertje stelde militair niets voor, maar het effect van de coup was bereikt: de ogen van de wereld waren gericht op het ogenschijnlijk stabiele Mexico en de verpauperde indiaanse bevolking. Was dit, vijfhonderd jaar na Columbus, het begin van een indiaans reveil? Was de Latijns-Amerikaanse guerrilla terug van weggeweest? Tien jaar bleven de Zapatisten verschanst in bepaalde delen van Chiapas. Nu hebben ze binnen die gebieden een bestuurlijke autonomie uitgeroepen. Met een eigen rechtspraak en wetgeving. Ik wil me gaan vergewissen hoe ze dit organiseren.

Mijn halte in San Cristóbal de las Casas dient tegelijk als technische stop. In Tehuantepec heeft de harde schijf van mijn laptop het begeven. De oude Thinkpad, een model van 1995, moest eigenlijk al lang afgedankt zijn, maar ik heb de levensduur van het ding oneindig proberen te rekken. Ik hoop hier in dit stadje, waar veel buitenlanders wonen, een tweedehands exemplaar of tenminste een harde schijf op de kop te tikken.

San Cristóbal is een dambord van smalle pittoreske straten. Huizen hebben Spaanse pannen op de daken, erkers en traliewerk voor de

ramen. Na een rondvraag vind ik het adres van La Neta, een alternatieve internetprovider. In Mexico Stad was ik bij hen geabonneerd. Misschien kunnen zij me uit de nood helpen. Carlos Eugenio, de eenmansploeg die La Neta in San Cristóbal overeind houdt, laat me binnen in het kantoor. 'Crashende schijven, daar heb ik ervaring mee,' zegt hij. 'Maar moet je niet eerst koffie?'

Ik voel een last van me afvallen. Of de computer nu al dan niet gerepareerd raakt, wordt plotseling bijzaak. Een helpende hand maakt veel goed. Geduldig probeert de technicus oude harde schijven die hij uit een doos haalt. Eén voor één sluit hij ze aan op het moederbord en start de computer. Zonder resultaat. 'Wacht even. Geen paniek. Je wilt gewoon schrijven, niet?' Ik knik van ja, niet goed begrijpend waar hij naartoe wil. 'Wel, je kunt gewoon met je RAM-geheugen werken, zonder harde schijf.' Ik denk dat hij een grapje maakt. 'Neen, kijk, ik geef je hier een schijfje met een minuscuul tekstverwerkingsprogrammaatje. Q-edit heet het. Het beslaat amper 100 kilobytes. Ik heb het van het net geplukt. Je steekt het in het diskettestation en telkens als je de computer opzet, laadt het op. Je bewaart je teksten op hetzelfde schijfje. Hier zijn een paar reservediskettes met hetzelfde programma, voor als het schijfje onleesbaar wordt.'

Ik sta paf. Carlos Eugenio heeft Microsoft een neus gezet. Dit is een simpele en goedkope oplossing. De laptop, waarvan de batterij al langer dood was, is plots vederlicht geworden.

Logeren in een Caracol

De afslag naar Altamirano is een asfaltweg met gaten en de onmisbare Mexicaanse verkeersdrempels of *topes*. Er is bijna geen verkeer, er steken een paar koeien de weg over. Aan weerskanten van de weg staan er dennenbomen op de grazige heuvels. Kliffen rijzen op in het zuiden. Ik ben gefascineerd door de wolken van Chiapas, in het bijzonder die van het hoogland: vlokken dons die in een kartonnen driedimensionaal decor drijven. Als de prenten van een Viewmaster.

Net als ik aankom in Morelia, gaat de zon onder. Dit is een autonome Zapatistengemeenschap, het centrum van bevrijd gebied, omgedoopt tot een *Caracol*. Voor mij ligt een verzameling grote houten barakken en een betonnen gebouw, met een basketbalveld. Alles op een weide, in een tra tussen de dennenbossen. Ik ben benieuwd hoe de indiaanse rechtspraak in de dagelijkse realiteit functioneert. Ze is gebaseerd op compromisvorming en collectieve beslissingen. De indianen zouden geen gevangenisstraf kennen. Die verbetert individuen niet en maakt hen nutteloos voor de maatschappij, zeggen ze. In plaats van gevangenschap kennen ze naar verluidt een verplichte gemeenschapsdienst.

Interessante voorstellen die in het westen weinig aandacht krijgen. Een eerste poging om in Oventic zo'n Caracol te bezoeken is op niets uitgedraaid. Oventic is door de relatieve nabijheid bij San Cristóbal een trekpleister bij westerse sympathisanten en de lokale 'Raad van Goed Bestuur', de autonome gemeenteraad als het ware, fungeert als een soort toeristische dienst. De weldaden van de zapatistische rebellie worden in de verf gezet, potentiële donoren rondgeleid in de bescheiden infrastructuur: een schooltje, een gezondheidspost, een ambachtelijke workshop. In Oventic had ik aan de ingang mijn paspoort afgegeven en een briefje ingevuld met de vragen die ik had. Ik moest twee uur wachten. Na twee uur kwam de woordvoerder terug met de mededeling dat de Raad die dag geen tijd had. Terug in San Cristóbal hoorde ik dat de zwart gemutste rebellen veel toegankelijker waren in Morelia, aangezien deze gemeenschap meer afgelegen woont en dus aanzienlijk minder bezoekers ontvangt.

Aan de toegang van Morelia word ik inderdaad niet tegengehouden of met argwaan behandeld. Ik doe de slagboom open en rijd de weide op. Een groepje jongeren die voor een loods staan, volgen me maar zeggen niets. Ik loop hen voorbij en hoor ze achter mijn rug giechelen.

De hele gemeenschap is verzameld om het basketbalveld en volgt er geanimeerd de wedstrijd die er bezig is. Aan het betonnen gebouwtje, blijkbaar het secretariaat, vraag ik naar de Raad van Goed Bestuur.

Men laat me binnen in het vergaderzaaltje. Het stroomt druppelsge-
wijs vol met mannen tussen twintig en veertig jaar, sommigen met
een rode halsdoek voor het gezicht. Ik zit op een stoel, omringd door
de leden van de Raad. Achter mij kijken een zestal meisjes in traditi-
onele Tojolabal-kledij toe. De Raad van Goed Bestuur is een scha-
duworgaan van de Zapatisten, een alternatief voor de officiële ge-
meentelijke structuur in Altamirano, opgelegd door de slechte rege-
ring. Dit is het vaste adjectief die de Zapatisten aan de Mexicaanse
autoriteiten geven, in tegenstelling tot hun eigen Raad van Goed Be-
stuur. De situatie doet aan een rechtszaak denken, met mezelf in de
rol van openbare aanklager. Ik wil gewoon wat informatie en bevind
me hier ongewild in de positie van iemand die hun rekenschap
vraagt over een decennium rebellie. De mannen zijn bereidwillig,
niet zo gewichtig of arrogant als een gemiddelde Mexicaanse func-
tionaris. Toch verloopt het gesprek erg stroef. Het lijkt of we naast
elkaar praten. Dat gebeurt wel meer in gesprekken met Mexicanen.
Als je een vraag stelt, krijg je een antwoord dat daar helemaal niets
mee te maken heeft. Of het antwoord is zo vaag en omfloerst dat men
evengoed niets zou kunnen zeggen. Het niets zeggen is door politici
en komieken in Mexico tot een kunstvorm verheven.

Om te beginnen vraag ik hoeveel leden hun Raad van Goed Bestuur
telt. Ze beginnen op hun vingers te tellen en onder elkaar te discus-
siëren. Ze komen tot de conclusie dat het er vijftien zijn.

‘En welke concrete beslissingen heeft de Caracol de voorbije twee
maanden genomen?’

‘Wel,’ zegt de woordvoerder, ‘wij kunnen beslissingen treffen over
de noden en de problemen die er bestaan in de gemeenschap.’

‘Welke noden zijn er dan?’ vraag ik met aandrang.

‘Wel, deze noden kunnen te maken hebben met onderwijs, met ge-
zondheidszorg, met de productie...’

‘Welke productieve noden bijvoorbeeld?’

‘Wij hebben hier het probleem dat we meer inkomsten moeten halen
uit het land, wat we nu verdienen is niet genoeg.’

Van een probleem gesproken, bedenk ik. ‘En welke beslissingen heb-
ben jullie genomen om deze situatie te verbeteren?’

‘We hebben de noodzaak ingezien om productiever te worden,’ zegt de woordvoerder.

‘En hoe gaan jullie dat doen?’

‘We zouden dat bijvoorbeeld kunnen doen door ons op organische landbouw toe te leggen. Meststoffen zijn duur en we hebben niet veel geld.’ Hoe de organische landbouw in zijn werk moet gaan, wordt door de Raad niet gespecificeerd.

Over de onderwijskwestie bots ik ook op een muur. De mannen vertellen me dat ze liever een cementen schooltje hebben in plaats van de huidige houten barak. Daar regent het binnen. Wanneer ik vraag hoe ze een nieuwe school denken te bouwen, krijg ik als antwoord: ‘We hebben niet veel fondsen.’ Dat wist ik al. Aangezien de autonome gemeenschappen geen geld van de federale regering krijgen (en willen), moeten er ergens anders inkomsten worden gehaald. Hetzij door een goed draaiend economisch project – ik denk in de eerste plaats aan de export van organische koffie naar nichemarkten – of door giften van sympathiserende ngo’s. Maar concrete plannen daarover staan er nog niet op stapel.

De rechtspraak dan maar, daarvoor ben ik uiteindelijk gekomen. Ik wil weten hoe ze dingen anders doen dan een rechter in pakweg Altamirano.

‘We willen het hier anders doen dan de slechte regering.’

‘Wat doet die rechter in Altamirano dan?’

‘Mensen voor twintig of dertig jaar opsluiten. Degene die het eerst klaagt gelijk geven. Of zich laten omkopen door degene met het meest geld.’

Dat lijkt mij inderdaad geen rechtvaardigheid. Ik vraag de leden van de Raad welke straf iemand bij hen krijgt voor moord.

‘Tot nu toe zijn er hier nog geen moorden gepleegd,’ is het antwoord.

‘En wat er zou gebeuren, mocht er – in het hypothetische geval – op een bepaalde dag in Morelia toch een moord plaatsvinden?’

‘Wel, de raad wil een reglement maken, maar dat proces ligt nog niet vast,’ zegt de woordvoerder. ‘Het reglement zal een onderscheid maken tussen zware en lichte delicten.’

‘En de straffen? Kennen jullie gevangenisstraf?’

‘Nee, de straf is altijd een vorm van gemeenschapsdienst,’ zegt de woordvoerder. ‘De mensen hebben hier toch geen geld om een boete te betalen. En een gevangenis hebben we ook niet.’

Ik bedenk hardop dat ze deze beslissingen toch al tien jaar hadden kunnen nemen, sinds het uitroepen van de onafhankelijke gebieden in 1994. Wat is er nu zo nieuw aan deze Raad van Goed Bestuur?

‘Nu hebben we een kantoor en een computer. Maar dit kantoor functioneert nog maar sinds anderhalve maand. En we moeten nog analyseren hoe we dit juist gaan organiseren.’

Wanneer ik over het grasveld naar de houten barakken wandel, voelt de journalist in mij zich gefrustreerd. Is dit de met veel trompetgeschal aangekondigde revolutie? Waar is mijn primeur? Het gesprek doet denken aan een kind dat iets mispeuterd heeft en rondjes blijft draaien.

Anderzijds voel ik hier enkel goede wil en gastvrijheid. Deze mensen willen me niet voor de gek houden. Ze hebben een speciale vergadering belegd om een onaangekondigde, onbekende bezoeker te woord te staan. Ik bedenk dat de ontwijkende antwoorden van een indiaan niet meer zijn dan een vorm van weerstand. Ze gaan een eindje mee met onze westerse concepten en abstracte begrippen, uit beleefdheid of in de wetenschap dat ze met een overheersende cultuur te maken hebben. Maar wat ze eigenlijk willen zeggen is dat ze niets willen veranderen. Woorden zijn geen blauwdruk voor daden, een actieplan. Woorden dienen als scherm, als afweermechanisme. Voor de indianen is de wereld geen externe uitdaging die bedwongen moet worden. Beslissingen treffen, veranderen, vooruitgang maken, exporteren, een label bedenken, het zegt hun allemaal niets. Zij zijn niet pragmatisch of praktisch. Ze willen gewoon blijven doen wat ze altijd al hebben gedaan, binnen een snel veranderende externe context.

‘In Mexico wordt alles gemeten met proporties van eeuwigheid,’ vertelde een Mexicaanse schilder me ooit. Hier geldt duidelijk een ander tijdsconcept dan het mijne. In feite vind ik de benaming Caracol wel